

V
МУЗЕЙНИЦТВО
В УКРАЇНІ:
ІСТОРІЯ ТА ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

УДК 069.01

Руслана Маньковська (м. Київ)

МУЗЕОЛОГІЯ ЯК НАУКОВА ГАЛУЗЬ: СУЧАСНИЙ ДИСКУРС ТА ПРОБЛЕМА ТЕОРЕТИЧНОГО ІНТЕГРУВАННЯ

У статті зазначаються основні тенденції розвитку сучасної музеології, що стосуються її теоретичних основ, як галузі науки, розглядається зміст таких понять, як “музеологія”, “музеєзнавство”, “музей”, “музеальність”, досліджуються точки зору різних музеологічних шкіл, що виокремились в науковій дискусії протягом другої половини ХХ — поч. ХХІ ст. в Україні і світі, висвітлюється місце музеології в системі соціогуманітарних наук, а також її структура та науковий інструментарій.

Ключові слова: музеологія, музеєзнавство, музей, музеальність, теоретико-методологічний інструментарій, об’єкт, предмет, структура музеології, соціогуманітарні науки.

У контексті модернізації українського суспільства на початку ХХІ ст. виразно проступає проблема оновлення методологічних парадигм сучасної соціогуманітаристики. Наукова галузь характеризується поряд з іншими такими явищами, як диференціація і інтеграція знань, які спрямовують соціогуманітарні дослідження до освоєння міждисциплінарного простору.

Нинішній етап розвитку наукового пізнання відзначається нагальною потребою вирішення актуальних проблем теоретико-методологічного змісту. В першу чергу це стосується молодих галузей знань, що тільки проходять період свого становлення, і формування їх науково-методологічних засад перебуває в дискусійній динаміці.

Останнім часом в науковому світі спостерігається зростання інтересу до проблем музеології, як молодій галузі знань, її теоретичного осмислення, удосконалення професійного понятійного апарату, що свідчить про позитивні зрушення в процесі оформлення її, як зрілої наукової дисципліни.

Орієнтація України на європейські стандарти, в тому числі і в музейній галузі, вимагає від фахівців глибокого освоєння світового досвіду, осмислення теоретичних засад дослідження і використання пам’яток.

Українське музеєзнавство є невід’ємною складовою розвитку міжнародної музеології. Разом з тим, як і вся історія розвитку музеїв України, дана наукова галузь має свою національну специфіку. Це пов’язано із особливостями формування музейної мережі, самобутністю і різноманітністю історико-культурної спадщини на теренах українських земель,

обумовлено також розвитком української історії, її драматичними періодами. Історично склалось, що розвиток українського і російського музейництва тривалий час відбувався в єдиному географічному просторі. В результаті здобутки цих двох національних музейних шкіл характеризуються схожими тенденціями у всіх напрямках музейної діяльності, що накладає відбиток і на формування теоретико-методологічних основ та термінології.

Проблеми музеєзнавства активно вивчаються зарубіжними і українськими вченими та музеєзнавцями. Цілий ряд питань перебуває в дискусійних обговореннях, які представляють провідні тенденції в розвитку теорії і практики музейництва, висвітлюють глибоку інтеграцію музею в соціально-культурне життя суспільства. Значну увагу вчені приділяють теоретичній складовій музейництва, його місцю в системі соціогуманітарних наук, поняттям “музеологія”, “музеєзнавство”, “музей”, визначенням наукового об’єкта, предмета, методам дослідження (П. Ван Менш, З. Странський, Г. Глузінський, К. Хадсон, Скрівен, Ромедер, О. Б. Закс, Т. Ю. Юренєва, Ю. А. Омельченко та ін.)¹.

Тривають дебати серед музеєзнавців щодо структури музеєзнавства (історичне, теоретичне, прикладне, музейне джерелознавство, музеографія), мови цієї науки, відзначається інтердисциплінарний характер музеології, розглядається процес трансформації музею в багатофункціональний культурний центр, активізація його функцій, зокрема, соціальної, освітньої, комунікативної (Дунган Ф. Кameron, Д. Спілбоєр, Г. Глазінський, М. Т. Майстровська, О. М. Майстерниця, Л. М. Шляхті-

на, Д. А. Равікович, М. О. Нікішин, Л. Я. Петруніна та ін.)².

Зарубіжні автори, розвиваючи концепцію музею як регулятивного механізму культури, формулюють нові завдання для теоретиків і практиків музейної справи. З'явилися новаторські підходи до музейництва, яке розглядається як складова “heritology” — науки про спадщину та “mnemosophy” — науки про спадщину та всі соціальні інститути, що зберігають людський досвід.

Вперше терміни “heritology” та “mnemosophy” запропонував в 1982 р. хорватський музеєзнавець Томіслав Шола. Така концепція значно поглиблює теоретичний зміст поняття “музей” та розширює практичне поле діяльності музею. Не дивлячись на те, що такий підхід узгоджується з визначенням культурної спадщини поданої в документах ЮНЕСКО, не всі музеєзнавці підтримали вченого. Тривають дискусії щодо необхідності виходити музею за рамки своєї діяльності, варто зосередитись на музейницьких проблемах тощо (З. Саранський, Шрейнер, Десваліс, Барков)³.

З музейною тематикою працюють музеєзнавці, історики, соціологи, філософи, мистецтвознавці, педагоги, етнографи, археологи, антропологи, художники, філологи, екологи та ін. Вони в своїх дослідженнях опираються на музеологічні ідеї кінця XIX — поч. XX ст., які були оприлюднені в професійних музейних журналах в Німеччині (1878 р.), Словаччині (1898 р.), Великобританії (1902 р.), США (1919 р.), СРСР (1931 р.).

У результаті створення в 1946 році Міжнародної ради музеїв (ІКОМ), із цього ж року стали виходити “Новини ІКОМ” (ICOM News). З 1948 року основним міжнародним виданням, що публікує музеологічні дослідження, став щоквартальний журнал ЮНЕСКО “Muzeum”.

За радянських часів рівень розробки теоретичних питань можна прослідкувати в Працях Державного Історичного музею (вих. з 1926 р.), Працях науково-дослідного інституту музеєзнавства (вих. з 1957 р.), Працях й Повідомленнях Державного Ермітажу (з 1956, з 1940 р.), Збірниках наукових праць Центрального музею революції СРСР “Музейна справа в СРСР” тощо⁴.

Значна частина праць присвячені обґрунтуванню специфіки музейних наукових досліджень, визначенню предмета досліджень музеології, виробленню ключових понять га-

лузі, історії музейного будівництва, визначенню функцій музею як соціального інституту. Ця проблематика розглядається в публікаціях А. М. Розгона, А. Б. Закса, О. В. Іонової, І. Неуступного, З. Странського, Н. Г. Макарової, А. М. Ефроса, В. Ю. Дукельського, Ю. П. Піщуліна, Н. А. Нікішина, Н. П. Фінягіної, А. І. Фролова, Д. І. Тверської, Д. Г. Левикіна, М. Б. Гнедовського, Є. В. Кончіна, В. Г. Лур'є, К. Хадсона, Д. А. Равікович, Т. В. Станюкович та ін.⁵.

Зокрема, Н. А. Нікішин вказує на недостатню розробленість концептуальних основ музеєзнавства, здійснює аналітичний огляд сучасного стану подань про об'єкт, предмет і внутрішню структуру музеєзнавства, пропонує свою — “мовну” — концепцію музеєзнавства⁶.

Особливу увагу міждисциплінарному характеру музеології приділяють Є. Н. Мастеніца і Л. М. Шляхтіна, розглядаючи проблему формування її метода⁷.

Таким чином, огляд літератури свідчить, що, незважаючи на інтенсивний розвиток сучасного музеєзнавства, залишається не вирішеним і дискусійним цілий ряд концептуально-теоретичних проблем, термінологічного інструментарію науки, не розглянуті докладно механізми взаємодії музею зі свідомістю, що обумовлюють його життєздатність у майбутньому.

Обговорення проблем подальшої динаміки музеології в умовах поступального розвитку культури є закономірним і важливим. Це свідчить про зростаючу роль музеїв у суспільному житті, багатий потенціал цих осередків на перспективу.

Музеологія — наука, що формується на стику соціального і гуманітарного пізнання і вивчає закономірності генези та функціонування музею, його взаємодію з культурною і природною спадщиною, а також суспільством.

Класифікація музеології в системі інших наук є дискусійною проблемою. У Загребі (Хорватія) її відносять до числа інформаційних наук, а в Чехії — причисляють до розряду історичних.

Одним із досить актуальних напрямів культурологічних досліджень є представлення музею як феномену культури. Питання про музей як специфічне явище культури вивчене не достатньо сучасними культурологами і музеологами, тому потребує детальної розробки.

Музей — один із інститутів культури, що вимагає аналізу питання про необхідність його присутності в культурі, установлення його зв'язку зі змістом культури в цілому і її соціальними функціями.

Дослідження музею як соціокультурного інституту підтверджує тезу про спорідненість його з культурологією — науки про зміст і суть культури як соціально-історичного явища. Звернемося до праці Г. Ріккерта “Науки про природу і науки про культуру”, де вчений приділяє особливу увагу історичному факту, його культурній значимості, і вважає, що культура — це існування фактів, в яких зафіксовані цінності. В свою чергу історія, створюючи дійсність, формує цінності, що виражаються у світогляді, через які проступають особливості окремого культурного універсалу. Саме культурологія вивчає процес формування цінностей і світогляду. Г. Ріккерт підкреслює, що завдання науки не збір фактів, а узагальнення їх через складну інтелектуальну процедуру⁸. З огляду на це музей, як соціокультурний інститут, відіграє вагомий роль в означеному процесі.

Російські вчені розглядають музеєзнавство як складову культурології. Вони вводять його до культурологічних наук поряд з теорією культури, історичною культурологією, консервацією і реставрацією історико-культурних об'єктів, прикладною культурологією⁹. Українські дослідники часом використовують застаріле трактування музеєзнавства як спеціальної історичної дисципліни. Проте поступово переважає точка зору про належність музеєзнавства до культурологічних наук, визначається його чільне місце в системі соціогуманітарних наукових знань, тісний зв'язок з природничими і технічними науками, що пов'язано з багатопрофільністю і поліфункціональністю музею¹⁰.

Музеологія — термін відносно молодий, але все-таки не настільки, як прийнято думати. Його можна знайти у відповідних працях XIX ст. Вперше його використав у 1883 р. німецький вчений Й. Г. Грассе у публікації “Музеологія як наука”, визначивши об'єкт, предмет, дослідницький потенціал нової наукової дисципліни. В 1901 р. чеський музейник К. Черняк закликав до початку музеологічних студій, а Ю. Ляйшиг у німецькому журналі “Museumkunde” критикував неефективність музейних працівників, що не пройшли курсів “in Museumswissenschaft” (“у музейній

науці”). Вищі навчальні заклади, у назвах яких згадується музеологія, з'явилися майже 40 років тому. Усього подібних центрів, що спеціалізуються з музеології, за підрахунками З. Странського, більше 600.

У вітчизняному музейному будівництві традиційно вживається термін “музеєзнавство” як наукова дисципліна, що вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, їхні суспільні функції, питання теорії і методики музейної справи¹¹.

Міжнародне співтовариство за рекомендаціями Міжнародного комітету по музеології використовує поняття “музеологія” як наука, що пояснює реалізацію важливого виду суспільної діяльності по збереженню і використанню культурної і природної спадщини людства. Міжнародна рада музеїв (ІКОМ) при ЮНЕСКО окреслила пріоритетне завдання музеології в XXI ст.: описати, проаналізувати музеологічний феномен і досягти його в історичному, соціокультурному контекстах.

Поняття “музеєзнавство” і “музеологія” прийнято вважати тотожними за суттю, оскільки в рамках теоретичного музеєзнавства реалізується системний підхід і досліджується весь спектр проблем, пов'язаних зі збереженням і популяризацією усіх форм культурної і природної, рухомої і нерухомої матеріальної і нематеріальної спадщини.

Серед міжнародного музейного співтовариства з ініціативи чеського музеолога З. Странського з'явилося поняття метамузеологія, де предметом вивчення є сама музеологія. Проте зразу ж постала проблема уніфікації міжнародної музеєзнавчої понятійної бази. Вона не вирішена досі, що призводить до широких дискусій серед фахівців-музеєзнавців різних країн. Так, термін “наукова музеологія” розглядається не як “теоретична музеологія”, а стосується музеїв науки. Метамузеологія — наукова теорія музеології, вона виконує контрольну функцію, оцінює науковий підхід музеології, її мету, методи та наукові досягнення¹².

Велику увагу в науковому обговоренні музеєзнавці приділяють поняттю “музей”. Цей термін відомий ще з античної доби і в процесі розвитку людства пройшов свій шлях історичної трансформації змісту від терміна, що означає святилище муз, до соціокультурної інституції, інструмента самоусвідомлення культури. Гостра дискусія, що до змісту музею, його особливостей, функцій триває. Розглянемо деякі теорії з цього питання.

У Законі України “Про музеї і музейну справу” (1995 р.) подається офіційне тлумачення цього поняття: музеї — це культурно-освітні та науково-досвідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам’яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини¹³.

Подана дефініція, на наш погляд, відображає зміст музею, як закладу культури, не враховуючи сучасні тенденції у розвитку соціогуманітарних наук та виклики суспільства XXI ст.

Друга половина XX ст. відзначена в культурі як час “музейного бума”. Статистикою зафіксовано, що темпи приросту музеїв у світі в цей час становили в середньому 10 % за п’ятиліття, тобто, із усього числа існуючих у світі музеїв половина створена протягом останніх п’ятдесяти років. У Великобританії, одній з найбільш музейних країн світу, в 1980-і роки відвідуваність музеїв перевищила відвідуваність футбольних матчів і кінотеатрів. На пострадянському просторі в середині і наприкінці 90-х років XX ст. внаслідок економічних труднощів спостерігався загрозливий спад культурної активності населення, однак й у цих умовах набагато менше інших установ культури він торкнувся музеїв, їх відвідуваність знизилась на 27 %.

Музеї завжди прагнули зберігати автентичні свідчення реальності, хоча інтерпретація їх завжди залежала від рівня знань про конкретний історичний період. Саме тому музеї не повинні стати сховищами артефактів.

Колекції — головне знаряддя музеїв, і мета музеїв — ефективно включати ці колекції в процес комунікації, в першу чергу за допомогою виставок й експозицій.

У своєму історичному розвитку музей пройшов три етапи:

- етап інституалізації (1 тис. до н. е. — сер. XVIII ст.), у процесі якого феномен виділився із загальнокультурного простору, поширився по всій території Європи, нагромадив збірки, оформився як специфічний культурний, соціальний інститут. Цьому етапу відповідає еkleктичний тип музейної експозиції;

- етап структурування (к. XVIII ст. — XIX ст.), у процесі якого музей систематизував свій зміст і позначив сфери своєї діяльності шляхом профілізації своїх установ. На цьому етапі переважав систематичний тип експозиції;

- етап інтегрування (рубіж XIX — XX ст. — к. XX ст.), у процесі якого музей концептуалізував свою структуру, визначив свої соціальні функції й перетворився із продукту рефлексуючого свідомість на інструмент, що формує (поряд з іншими) цю свідомість. Експозиції цього етапу об’єднуються в тип концептуальних¹⁴.

Визначення поняття “музей” пройшло певний шлях трансформації і в професійному співтоваристві розглядається як “генерування культури сучасної і майбутньої на основі збереження і актуалізації найбільш цінної частини всіх видів спадщини”. В “Російській музейній енциклопедії” музей виступає як інститут соціальної пам’яті. Зустрічаємо ще одне пояснення поняття “музей” — як “культурна форма”¹⁵. В цьому випадку підкреслюється культурна форма як спосіб задоволення культурних потреб людей на певному історичному проміжку. Універсальність такого визначення дає змогу врахувати географічний, історичний, національний, профільний та інші аспекти у розвитку музею.

Практично до середини XX ст. музеологія являла собою суму практичних знань і зосереджувала свою увагу на організаційній стороні діяльності музеїв: як побудувати експозицію, як залучити відвідувача в музей, як використати величезний емоційний потенціал, закладений у музейному предметі. Музей не розглядався як соціальний інститут в загальній системі культури людства.

У 1980–1990-ті роки з’явився цілий ряд публікацій, присвячених саме розвитку музею як інституції. Одним з переважаючих напрямів досліджень стає узагальнення накопиченого емпіричного матеріалу, систематизація висновків, формування ідеології сучасного музею.

Традиційно музеологія в центр своєї науково-дослідницької діяльності вміщала музейний предмет. Вона формулювала принципи визначення автентичної цінності цих предметів, вивчала різні аспекти їхнього впливу на відвідувача, виробляла різноманітні методи документування дійсності. Музеологія останніх років змінила погляд на музейний предмет. Раніше музейна значимість предмета обумовлювалася його рідкістю, естетичною цінністю, меморіальністю, інформативністю, і музей виростав для предмета. Сьогодні значна частина музеологів вважає, що музей повинен ґрунтуватися не на предметах, йому на-

лежних, а на ідеях, які він хоче донести до відвідувача. Тому останнім часом музеологія усе рішучіше висуває на перший план питання змісту музею як інституції, його перспективи, вплив на соціум і на формування суспільної свідомості тощо.

Перше системне дослідження музею як інституції було здійснено наприкінці XIX ст. М. Федоровим у праці “Музей, його зміст і призначення”. Він відзначав особливу об’єднувачу місію музею: “Музей є перша науково-художня спроба збирання і виховання в єдине, і тому ця спроба є справою релігійною, священною. Музей містить у собі всю науку про людину й природу як вираження волі Божої...”¹⁶

Сучасна ідея інтегрування музею в соціум розглядалась в 1920-х роках Ф. І. Шмітом, що заклав основи музейної педагогіки. Він писав про створення музеєм особливо емоційного, насиченого для сприйняття знань середовища, і про навчання й виховання за допомогою творчості, і про об’єднання музеєм у єдину комунікативну систему творця, продукта його творчості, й людей, що сприймають твір мистецтва¹⁷. Навколо цих ідей будуються й сьогодні праці, присвячені питанням музейної комунікації. А в практиці музейного будівництва зусиллями таких чудових подвижників як А. Хазеліус, Е. Карнегі, Ж. де Блок та ін. на рубежі XIX — XX ст. з’явилися музейні утворення, що стали прототипом “нового музею” кінця XX ст.: Скансен в 1891 р. (Стокгольм), Палац миру в 1900 р. (Гаага), Музей війни й миру в 1902 р. (Люцерн).

Продовжили ці ідеї представники французької школи Ж. А. Рив’єр і Ю. де Варін в концепції “інтегрованого музею”. Характеризуючи літературу “нової музеології”, варто зупинитись на дослідженнях Т. Шоли, в яких проаналізовано стан музеології як наукової дисципліни, визначено її завдання на сучасному етапі. Виділяючи основні питання, що вимагають рішення, він у якості найбільш актуального називає “визначення сутності музею”. Узагальнюючи сучасні подання музеологів про природу музейного предмета й про специфіку “музеїв третього покоління”, Т. Шола вказує на зміну ролі музею в суспільстві, на переродження його з “явища” в “процес”, на спрямованість сучасного музею в майбутнє. Цікаві його міркування про галузь музеології, про проблему співвідношення музею з феноменом спадщини, про сучасні методи музейної комунікації¹⁸.

Д. Макдональд у своїх дослідженнях акцентує увагу на характеристиці розвитку музейної справи в сучасному світі: у Європі, Азії, Австралії, США. Він вважає, що найзначніші й найцікавіші явища в музейному будівництві відбуваються в Японії (музеї на ринкових площах, парки культури). Цікаві його міркування про роль феноменів культури й паломництва в музейній комунікації. Д. Макдональд розглядає музей як “інструмент послідовної ініціації, що триває протягом всього життя”.

Великий інтерес представляють роботи Т. П. Калугіної. Вона розглядає питання культурно-історичної детермінованості конкретних реалізацій художніх експозицій і будує на основі цього їхню історичну типологію. Її гіпотеза “музеефікації культури”, що опирається на трактат А. Мальро “Музей без стін” і на теоретичні судження постмодерністів (І. Хассана, Д. Лоджа, Д. Фоккема та ін.), є актуальною на сьогодні.

У контексті зацікавленості до проблем дослідження свідомості, до форм організації як індивідуального, так і колективного досвіду по її формуванню, до методів дослідження соціокультурної реальності будуються міркування про “нову музеологію” у праці В. Вороніна. Вважаючи, що XXI ст. буде добою становлення якісно нових форм організації людського співтовариства і відзначаючи роль і місце в цьому процесі сучасних локальних співтовариств, А. Воронін, на основі аналізу музеологічних публікацій, розглядає можливості музею в становленні свідомості XXI ст., у подоланні кризи культури, у пошуку й здійсненні нових шляхів культурного розвитку, а також способи інтеграції музею в життя конкретного співтовариства з метою його використання в процесі локального вирішення глобальної проблематики.

Музей є засіб й образна модель способу адаптування людини до культури через відновлення цілісності світосприйняття. Цей свій зміст музей втілює через поєднання в собі інтелектуально-аналітичної (наука) і емоційно-художньої (мистецтво) суті; сакралізації раціонального й раціоналізації сакрального у свідомості; єдності безпосередньої й опосередкованої комунікації; просторово-тимчасового континуума, створюваного музеєм; декларування принципу міждисциплінарності, високого рівня синергізма всіх форм і способів завоювання дійсності.

У Центральній Європі, під впливом французької й німецької філософії, найчастіше ви-

користовують термін “музеалізація”. Музеалізація є специфічний (“музеальний”) процес засвоєння реальності, у рамках якого центр ваги переноситься з “речей як таких” і з їх “потенційних ресурсів” на меморіальну й культурну цінність реальності. Результати цього процесу — спроби зберегти, незважаючи на природний хід речей, неминучі зміни й втрати, свідків і репрезентантів таких цінностей. Наслідком специфіки процесу музеалізації стає певна зміна змісту: реальність як така стає культурною метареальністю. В основі цієї зміни лежить поняття цінності, тому чеський музеолог З. Странський — для зручності більш чіткого визначення культурної цінності — запропонував такий робочий термін, як “музеальність”, тобто меморіальна або культурна цінність. В контексті такої парадигми музей є постійно діючий, некомерційний інститут, відкритий для публіки, що має справу з музеалізацією, а музеологія досліджує всі теоретичні та практичні аспекти музеального феномену. Музеальність полягає у тому, що людина вважає відібрані предмети настільки важливими свідченнями певного стану речей, що хоче зберігати їх якомога довше та поширювати знання про них у суспільстві¹⁹.

Атрибутами будь-якої науки є чітко визначена методологія й специфічна наукова мова. Для музеології, як відносно молодій науці, характерний процес формування методологічних засад, який продовжує тривати. В даному напрямі чітко проявляються відмінності у підходах вітчизняної та західної музеологічних шкіл. Наслідуючи традиції своїх попередників, українські музейники об’єктом музеології визначили музей і музейну справу як суспільне явище в усіх їхніх проявах. Предметом музеології є процеси, принципи, закономірності, технології нагромадження, збереження і презентації інформації музейними установами, а також виникнення, розвиток і суспільне функціонування музею²⁰.

У зарубіжній музеології гострота дискусій щодо об’єкта і предмета музеології триває донині. Наведемо визначення одного із авторитетних музеологів західної школи Ф. Вайдахера. Він окреслює об’єкт музеології як своєрідно пізнане і оцінюване ставлення людини до дійсності. Це ставлення називають музеальністю. “Предметом пізнання музеології є не музей чи його колекції, а музеальність”²¹.

На нашу думку, науково-теоретичні засади музеології потребують ще наукової систематизації та упорядкування, враховуючи специфіку музейної галузі знань. І однією із причин є не теоретична розмитість музеології, а розбіжність музеєзнавців, які представляють різні музеологічні школи, дисонансність термінологічного інструментарію і проблема наукової інтеграції понятійного апарату, неузгодженість у розумінні таких фундаментальних понять, як “музей”, “музеологія” тощо.

Комплексний характер суті музеології як науки передбачає широкий спектр методів її наукового пізнання. Музеологія застосовує методи, що використовуються соціогуманітарними, природничими науками. Слід зазначити, що задіяні до вирішення теоретичних і практичних завдань музеології методи набувають нової якості, специфічної для цієї науки. Разом з тим в сучасній західній музеології формується об’єктна методологія (Ф. Вайдахер, І. Мароєвич, С. Пірс та ін.), де поряд із фізичною музеєфікацією матеріального об’єкта спадщини рівнозначна або й більша увага приділяється збереженню нематеріальної спадщини та інформаційному потенціалу об’єкта матеріальної спадщини.

Музеологія послідовно долає шлях наукового оформлення, і тому наявність різних поглядів, наукових шкіл, підходів є закономірним процесом творення науки. Так, зарубіжні музеологи, прихильники емпіричного підходу до відносно молодій науці, не вважають музеологію наукою, замикаючи її на практичній складовій.

Широка дискусія між музейним співтовариством триває щодо структури музеології. В 1980 р. Міжнародний комітет з музеології провів симпозіум з проблеми структурної системи музеології, де з’ясувались розходження у поглядах музейників. Проте Комітет, враховуючи необхідність систематизації комплексної галузі знань та представлення чіткої структури в освітніх програмах навчальних закладів, схилився до п’ятикратної структури: загальне — вивчає закономірності розвитку музейної справи і напрями музейної діяльності; теоретичне — формулює базові поняття наукової дисципліни, розробляє термінологію науки, вивчає об’єкт, предмет і методи музеології тощо; прикладне — запроваджує теоретичні і практичні набуток науки на практиці; спеціальне — забезпечує зв’язок між загальним музеєзнавством і профільними дисциплі-

нами та вивчає специфіку функціонування музею окремого профілю; історичне — вивчає причини виникнення, генезис і розвиток музейної справи.

У 1992 р. під час роботи літньої школи в Брно серед актуальних проблем сучасної музеології розглядалось питання структури науки. Зокрема, існування музею як соціокультурної інституції та зростання його соціальної функції сприяло виокремленню соціальної музеології, яку віднесли до загальної музеології. Учасники обговорили структуру науки, виділивши історичне, теоретичне і прикладне музеєзнавство.

Такого поділу науки дотримується німецький музеолог Ф. Вайдахер, але доповнює розділом метамузеологія, яка пояснює науково-теоретичне підґрунтя музеології. Іншу структуру пропонує японський музеолог С. Цурута. Він виокремлює спеціальну, соціальну, теоретичну, прикладну музеологію та управління музеєм.

Зазначимо, що кожен розділ структури має свої підрозділи. Така складна структурна форма музеології пояснюється її змістовною багатогранністю та специфікою діяльності.

Сформулювавши визначення науки музеології, предмет, об'єкт, дефініції деяких базових

понять, ми зазначили напрям розвитку відносно молодій галузі знань, логіку формування її категоріального апарату і наблизились до визначення місця музеології в системі соціогуманітарних наук.

Проаналізувавши концептуально-теоретичні, методологічні та прикладні проблеми сучасної музеології, дослідивши теоретичні напрацювання представників різних музеологічних шкіл, відзначаємо необхідність гармонізації і інтеграції здобутків вітчизняного музеєзнавства з міжнародним співтовариством музейників.

Українська музеологія, як невід'ємна складова світової музеології, має вагомий здобуток і опирається на багатий досвід своїх попередників. Разом з тим потребують глибокого дослідження теоретико-методологічні основи науки, необхідно розвивати власну національну термінологічну систему у співвідношенні з міжнародною музеологічною парадигмою. Цьому сприятиме поживлення наукових дискусій серед українських фахівців, підготовка національного музеологічного глосарія, проведення музейного з'їзду тощо. Розвиток теоретичної думки і популяризація наукових знань з музеології позитивно вплинуть на формування музеології як науки.

Джерела та література

- 1 *Гуральник Ю. У.* Зарубежная музеология. — М., 2005. — 245 с.; *Закс А. Б.* Динамика социальных функций музеев СССР // *Музееведение. Музеи Мира.* — М., 1991; *Никишин Н. А.* “Язык музея” как универсальная моделирующая система музейной деятельности // *Проблемы культурной коммуникации в музейной деятельности.* — М., 1989; *Петрунина Л. Я.* Границы и возможности музейной социологии // *Музей и современная социокультурная ситуация.* — М., 1989; *Равикович Д. А.* Социальные функции и типология музеев // *Музееведение. Вопросы теории и методики.* — М., 1987; *Юренева Т. Ю.* Музей в мировой культуре. — М., 2003. — 532 с.; *Юренева Т. Ю.* Музей в мировой культуре. М., 2003; *История и теория музейного дела в СССР.* Программа курса (Сост. А. И. Фролов). М., 1989; *Омельченко Ю. А.* Перша підсистема музейництва (теоретичні засади, витоки, формування // *Культурологічні студії.* Зб. наук. праць. Вип. 2. — К., 2005. — С. 288–311.
- 2 *Майстровская М. Т.* Музей в динамике // *Музей и демократия.* — М., 1997; *Маньковська Р. В.* Сучасний музей в соціокультурній динаміці. // *Історія України.* Маловідомі імена, події факти. Вип. 33. — К., 2006. — С. 106–118; *Мастеница Е. Н., Шляхтина Л. Н.* Музеология и ее методы в системе социально-гуманитарных наук // *Музей и демократия.* — М., 1997; *Лыскова О. В.* Музеи мира. — Саратов, 2001. — 112 с.
- 3 *Шола Т.* Новая музеология и поступальное развитие культуры или пролог кибернетического музея // *Музей и демократия.* — М., 1997; *Шола Т.* Предмет и особенности музеологии. // *Museum.* — 1987. — № 157; *Гуральник Ю. У.* Зарубежная музеология. — М., 2005. — 245 с.; *Жигульский З.* Музеи мира: введение в музееведение. — М., 1989.
- 4 *Музееведение.* — М., 1989; *Музейное дело России.* — М., 2003; *Малицкий Г. Л.* Основные вопросы истории музейного дела в России (до 1917 г.) // *Очередные задачи*

- перестройки работы краеведческих музеев. — М., 1950.
- 5 Шляхтина Л. М., Фокин С. В. Основы музейного дела. — СПб., 2000; Юренева Т. Ю. Музееведение. — М., 2003; Равикович Д. А. Формирование государственной музейной сети (1917 — первая половина 60-х гг.). — М., 1988; Сундиева А. А. История музейного дела как концепция и метод // Концептуальные проблемы музейной энциклопедии. — М., 1990; Сундиева А. А. Музеи // Очерки русской культуры XIX века. Т. 3. — М., 2001; Сотникова С. И. Музеология: Учеб. пособ. — М., 2004.
 - 6 Никишин Н. А. “Язык музея” как универсальная моделирующая система музейной деятельности // Проблемы культурной коммуникации в музейной деятельности. — М., 1989. — С. 14–28.
 - 7 Мастеница Е. Н., Шляхтина Л. Н. Музеология и ее методы в системе социально-гуманитарных наук // Музей и демократия. — М., 1997. — С. 78–84.
 - 8 Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. — М., 1998. — С. 3–13.
 - 9 Кононенко Б. И. Большой толковый словарь. Культурология. — М., 2003. — С. 285.
 - 10 Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеезнавство. Навчальний посібник. — К., 2008. — С. 15.
 - 11 Там само. — С. 13.
 - 12 Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. — Львів, 2005. — С. 28.
 - 13 Закон України “Про музеї і музейну справу” // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 25. — 191.
 - 14 Музей и власть: Государственная политика в области музейного дела (XVIII–XX вв.). Ч. 1–2. — М., 1991; Малицкий Г. Л. Основные вопросы истории музейного дела в России (до 1917 г) // Очередные задачи перестройки работы краеведческих музеев. — М., 1950.
 - 15 Лещенко А. Проблемы становления музееведческой терминологии на международном уровне. — Музей. — 2009. — № 5. — С. 42–46; Сундиева А. О базовых понятиях музейной науки. — Музей. — 2009. — № 5. — С. 48–52.
 - 16 Малицкий Г. Л. Основные вопросы истории музейного дела в России (до 1917 г) // Очередные задачи перестройки работы краеведческих музеев. — М., 1950.
 - 17 Шмит Ф. И. Предмет и границы социологического искусствоведения. — Л., 1928; Шмит Ф. И. Музейное дело. — М., 1929; Шмит Ф. И. Исторические, этнографические, художественные музеи. Очерк истории и теории музейного дела. — Х., 1919.
 - 18 Ривьер Ж. Эволюционное определение экомuzeя // Museum. — 1985. — № 148; Шола Т. Новая музеология и поступальное развитие культуры или пролог кибернетического музея. // Музей и демократия. — М., 1997; Шола Т. Предмет и особенности музеологии. // Museum. — 1987. — № 157.
 - 19 Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. — Львів, 2005. — С. 32.
 - 20 Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеезнавство. Навчальний посібник. — К., 2008. — С. 15.
 - 21 Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник. — Львів, 2005. — С. 32, 36.

Руслана Маньковская

Музеология как отрасль науки: современный дискурс и проблема теоретического интегрирования

В статье обозначены основные тенденции развития современной музеологии, что касается ее теоретических основ как отрасли науки, рассматривается содержание понятий “музеология”, “музееведение”, “музей”, “музеальность”, исследуются теории разных музеологических школ, что выделались в научной дискуссии на протяжении второй половины XX — нач. XXI в. в Украине и за рубежом, освещается место музеологии в системе социогуманитарных наук, а также ее структура и научный инструментарий.

Ключевые слова: музеология, музееведение, музей, музеальность, теоретико-методологический инструментарий, объект, предмет, структура музеологии, социогуманитарные науки.

Ruslana Mankovska

**The science of museology: contemporary discourse
and the problem of theoretical integration**

The main trends of modern museology are highlighted in the article. These ones concern its theoretical basis. The meaning of such terms as “museology”, “museum science”, “museum”, “museality” is presented from the point of view of different museological schools, that were performed is science discussion during the second half of XX-th century — beginning of XXI-st century in Ukraine and worldwide. The place of museology in the system of socio and humanitarian sciences, its structure and scientific instruments are discussed herein.

Key words: *museology, museum, museality, theoretical and methodological instruments: subject, object, methods, structure of museology, socio and humanitarian sciences.*

